

Marko Ercegović / Prikaz filma

Heaven's Gate (Vrata raja) (1980.): Bezvlade kao opijum naroda

Može li neka zemlja jednostavno ne biti za siromašne? Je li uistinu opasno biti siromašan? I po koga je sve opasno biti siromašan? Kako Cimino *Heaven's Gate* uči, biti siromašan na Divljem Zapadu (Wyoming u ovom slučaju) 1890-e godine ne može se tolerirati. Jednostavno, siromaštvo za sobom povlači radikalnija razmišljanja i istupe koji će udariti u temelje blagostanja onih koji su već uspjeli u SAD-u (možda anarhiju?).

Barem tako misle stanovnici Wyominga 1890-ih kada su im imigranti „zaprijetili“ već samom svojom pojavom na „njihovom“ teritoriju. Kao okvir za film koji je izašao 1980. godine, redatelj Michael Cimino uzeo je Rat za okrug Johnson (eng. *the Johnson County War*) koji se odvijao 1892. godine i u kojemu su se sukobili bogati posjednici, uglavnom vlasnici stoke, i imigranti koji su naselili to područje. Slijed povijesnih okolnosti Cimino je izmijenio stvorivši fiktivne likove ili pak posuđujući imena stvarnih povijesnih osoba, no mijenjajući im ulogu i važnost u korist negativnog, svakako i kritičkog portretiranja samovolje bogatijih i uglednijih američkih građana. Ta skupina građana, zvana Udrugom stočara, ima za cilj angažirati privatnu vojsku plaćenika pomoću koje će ubiti 125 imigranata koje su optužili za krađu, odmetništvo i anarhizam. Oni svoj autoritet vuku, kako govori njihov vođa Canton, ali i novinski natpisi vidljivi u filmu, direktno od guvernera, pa sve do Kongresa i predsjednika SAD-a. Zakon je na njihovoj strani kada je riječ o obrani privatnog vlasništva, no on im ne dopušta da kazni prijestupnike onako kako bi oni htjeli. Naloga za tih 125 ucijenjenih glava nema, stoga organizatori toga „lova na imigrante“ moraju preuzeti još veću moralnu odgovornost.

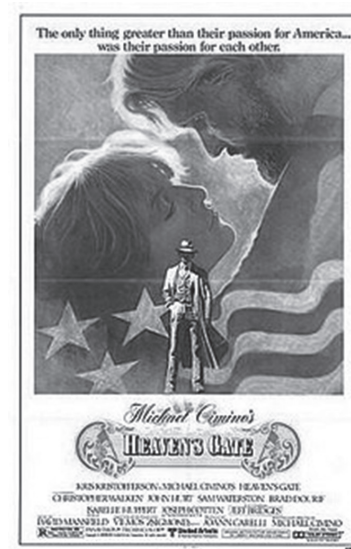
Poznato je kako je film izazvao pravo malo rasulo unutar Hollywooda. Cimino je kao redatelj iskoristio svu kreativnu slobodu koju mu je produkcijska kuća

United Artists mogla garantirati, pa i više od toga. On je na to uzvratio tako što je film *Heaven's Gate* postao jedan od najvećih financijskih promašaja svih vremena. Kako brojke govore, budžet se popeo na tada strmoglavih četrdesetak milijuna dolara, a film nije uspio vratiti niti desetinu uloženog, zaradivši svega 3 ili 3,5 milijuna dolara.

Neuspjeh ovog „bezvlada“ pri produkciji filma *Heaven's Gate* rezultiralo je time da su svi nadolazeći projekti sličnog apetita morali biti odbačeni ili kontrolirani kako ne bi prekoračili zacrtane budžete.

Što se tiče samog filma, postojala je pretjerana tendencija da se na film gleda kao na blatantni i infatilni pokušaj revizionističke marksističke kritike američkog društva na početku takozvane Progresivne ere, odnosno razdoblja američke povijesti od 1890-ih do 1920-ih koje su karakterizirali brojni pokušaji rješavanja tada iznimno aktualnih pitanja poput političke korupcije, socijalne nejednakosti uslijed snažne industrijalizacije, prava žena, manjina i imigranata te problem ubrzanog rasta velikih gradova. *Heaven's Gate* zasigurno pripada revizionističkim vesternima novog Hollywooda – dakle, onima produciranim nakon 1967. godine – koji su se nastojali obračunati s mitovima Divljeg Zapada, koji su uvijek propagirali uzvišene ideale, ili pak povući paralelu s aktualnošću i kroz priču dati društveni komentar. Dojam koji mi kao gledatelji stečemo je da su najviše od svega upravo američke vrijednosti, američki način života ili, najbolje je reći, ideal američkog sna kao zemlje hrabrih i slobodnih gdje bilo tko može uspjeti oni elementi koji se u filmu rasvjetljavaju kao falsificirane ideje. Film prati Jima Averilla koji 1890. godine obnaša funkciju maršala mjesta Sweetwater na području Wyominga. Mjesto je to koje je staro, ako je vjerovati jednom natpisu, samo 4 godine i čije gotovo cijelo stanovništvo čine imigranti, sudeći barem po jezicima koji se pričaju i koji potječu uglavnom

iz slavenskih zemalja i Njemačke. Averill je, kako njegov prijatelj i plaćenik Udruge stočara Nate tvrdi, bogatun koji glumi da je siromašan. Iz ugledne je obitelji, nekada je i sam pripadao toj klasi, a kako prolog filma pokazuje, 20 godina prije diplomirao je na Harvardu.

Jim nastavlja niz junaka klasičnih vesterna kao osoba čiji su motivi zaista nesebični i čiji bi moralni kompas trebao biti nepogrešiv. Premda je zaljubljen u Ellu, imigranticu koja vodi javnu kuću, on uistinu želi spriječiti da povlaštene vode politiku strahovlade. Film je u principu neutralan po pitanju postupka u slučaju ovakve krize. U jednom trenutku Jim govori imigrantima da im Udruga i plaćenici „dolaze oduzeti živote i imovinu“, kao i da im se trebaju suprostaviti. No, Udruga je također ta čija je imovina oskvrnjena i, ako je vjerovati Cantonu, ta kojoj pravna tijela neće pomoći jer se u prošlosti pokazalo da ne osuđuju ovakve istupe. Postavlja se pitanje: kakve intervencije ili kakvi ustupci bi se trebali ponuditi kako bi se očitom obostrano bezvlađe eliminiralo? Cimino nije otišao toliko daleko kako bi ustvrdio da imigranti trebaju nastaviti s praksom preživljavanja na kakav god način mogu i umiju. Naravno da ni oni nisu u potpunosti nevin. Oni krađu stoku. Neki čak, riječima vođe Nacionalne garde, ukradenom stokom radije plaćaju usluge prostitutki nego da ju čuvaju kako bi nahranili obitelj. Glavna vrsta zabave su im borbe pijetlova i klađenje na iste. Tu su prikazani kao poprilično surovi ljudi koji nemaju čovječnosti na kakvu smo mi danas naviknuli i kakvu uzimamo zdravo za gotovo. Okupljaju se u improviziranoj dvorani koja nalikuje krčmi i nosi naziv „Heaven’s Gate“, koji je vjerojatno inspiriran Shakespeareovim 29. sonetom. Unutar te krčme plešu na taktove lokalnog violinskog virtuoza ili razglabaju o tome kako bi trebali dočekati stočare i njihove plaćenike koji dolaze poravnati račune. Njima je taj tračak prostora

najbliže zemaljskom raju, i kako natpis na ulazu ironično kazuje, mjesto „moralnog i uzbudljivog iskustva“.

Ipak, članovi Udruge stočara jesu primarni negativci. Oni su jednodimenzionalni, a već spomenuti vođa Canton više od ičega želi kazniti imigrante. Nije im strano fizički nasrnuti na imigrante, što je i vidljivo u sceni u kojoj jednoga od njih, koji je čak platio svoju zemlju, jedan zemljoposjednik isprebija na mrtvo ime. To pak dovoljno ukazuje na Ciminovu kritičnost prema navodno intelektualnijem i progresivnijem sloju zemljoposjednika. Uz Jima i Udrugu stočara koja predstavlja njihov kolektiv, važan je i lik Billyja, Jimovog kolege s Harvarda koji se jedini pobunio protiv ideje da se ubije 125 imigranata koji su krali stoku. On je lualica koji nije ni na strani Udruge ni imigranata. Pasivan je i drži se poput žrtve svoje klase, što je vrlo važan i sveprisutan motiv filma. Ipak, Cimino se nije potrudio dublje ga uključiti u sam sukob filma. Lik koji je u prologu filma dobio najviše prostora, 20 godina nakon dokazao je da su njegove riječi s Harvarda o tome kako čovjek mora naučiti govoriti i djelovati u skladu s i u granicama svojih mogućnosti gorka realnost.

Sama srž filma dala bi se donekle i sažeti jednim od natpisa na plakatu filma: „What one loves about life are things that fade“. Jim stoji kao pravi kolovođa ove izjave. Jim osjeća i u par situacija priznaje da se, kako stari, sve bolje sjeća starih dana. No, nije tu posrijedi tek uobičajena nostalgija. Jimov svijet ideala, ili svijet njegovih neostvarenih ljubavi, jednostavno ostaje romantiziran.

Nadalje, Cimino je motiv cikličkog gibanja unutar filma vrlo važan. *Heaven’s Gate* je strukturiran tako da se, nakon prologa na Harvardu i glavnog dijela filma, Jim u epilogu ipak vraća svojoj klasi, što je vidljivo u sceni u koja ga prikazuje na privatnoj jahti negdje na pučini, sa ženom koja je bila ljubav njegovih studentskih dana. I ne samo to,

već su brojne scene, poput raskošnog valcera na Harvardu, plesa u krčmi „Heaven’s Gate“, žonglera koji vježba iza krčme, ili pak bitke između plaćeničke vojske i imigranata (vidi slike gore), ukomponirane tako da očitó sugeriraju na kružna gibanja. I dok su se na Harvardu okupljali oko „stabla znanja“, u Wyomingu 20 godina kasnije jedan potpuno novi svijet pleše oko peći koja im život znači. Možda se Ciminu sve vrti u krug, možda mu se čini da će se svaki pokušaj ostvarivanja pravde izjaloviti i da će sve ostati samo na riječima mladih, nadobudnih studenata.

Heaven’s Gate zapravo je svjetonazorski jako sličan Ciminovom prethodnom i najcijenjenijem filmu, *The Deer Hunter* (Lovac na jelene, 1978.). Američko društvo, junaštvo i poimanje istoga u središtu su pozornosti u oba filma. Obje su priče poprilično cinične prema turbulentnim razdobljima američke povijesti. Tema solidarnosti između muških prijatelja također je prisutna u oba filma, kao i slična struktura. Početak radnje odvija se u civiliziranom društvu, nakon čega slijedi odlazak glavnih likova u ona divlja i primitivnija, a zatim i povratak u civiliziranu svakodnevicu, no onu u koju se glavni junak (Jim Averill u *Heaven’s Gate* i Michael (Robert de Niro) u *The Deer Hunter*) ne može reintegrirati jer pati od nepravde koju je iskusio ili pak zato što ga je sustav koji štiti privilegiranije pobijedio te srušio njegove ideale.

Mnogi kritičari, ali i suvremenici filma, prepoznali su još jednu važnu komponentu u njegovom podtekstu. Bilo ciljano ili ne, Cimino je definitivno svojim turobnim viđenjem američkog konzervativnog i kapitalističkog visokog društva – onoga koje je spremno izolirati se, odnosno osigurati svoj monopol, a potom se zatvoriti – povukao paralelu s onovremenom američkom političkom situacijom. Naime, baš je u tim trenucima predsjednikom SAD-a postao Ronald Reagan, nekadašnji predsjednik američkog glumačkog sindikata (*Screen Actors Guild* (SAG)) i jedan od najvažnijih ljudi u Hollywoodu 1940-ih i 1950-ih koji je branio Hollywood od anti-američkih vrijednosti i „crvenog straha“. S dolaskom Reagana na vlast, SAD kao da se „amerikanizirao“, odnosno kao da je postao isključiviji. Činilo se da bi, poput situacije u filmu *Heaven’s Gate*, u kojemu su Cantonu preci odreda bili

visoke političke ili vojne ličnosti – aludirajući pritom na nepotizam – onaj sloj stanovnika koji dublje vuče svoje američko podrijetlo ili koji su više vezani uz tradicionalna učenja koja ne dopuštaju socijalističke simpatije mogao lakše napredovati, posebice financijski, a ponekad čak i na račun potlačenih.

Naposljetku, da se vratimo na uvodna pitanja, *Heaven’s Gate* je kao jedan iznimno skup projekt pokazao da nedostatak adekvatne intervencije, bilo državne ili nekih drugih vlasti, može uroditi nepotrebnim nasiljem. Tužna vizija koju film nudi je ta da visoki ideal izobrazbe cijele jedne nacije nije ipak baš lako ostvariv. Ono što su na početku, u prologu na Harvardu, studenti istaknuli, a to je da se u svijet možeš otisnuti i bez bogatstva, čini se daleko od stvarnosti kakvu nudi *Heaven’s Gate*.